

Babics Csével

„Nevem Babics László. Nem ts-sel írom, mint néhai Babits Mihály, a nagy magyar író, aki mellesleg, jó ideig szintén tanár volt, hanem Csével.”

„Csével”, súgta oda nekem, hangjában vibráló kuncogással Fityfiritty, a padszomszédom, az osztály bohóca. „Ez lesz a beceneve: Csével!”

Új magyar tanárunk kopottas sötétkék öltönyt viselt, kifényesedett bőrkönyöklővel, sötétkék mellényt és újat, de tükörfényes fekete félcipőt, valamint egy sokdioptriás szemüveget vékony, nemes metszésű orrán.

Jóindulatú és jobbára vidám társaság volt a miénk, az egyik mintagimnázium 4/b osztálya.

Nem minden, csak minden második tanárnak volt bece- vagy gúnyneve. Az orosz tanárt, aki olykor latin rébuszokban beszélt, Penzum-nak hívtuk, a fizika oktatóját (aki mielőtt a szerzetesrendeket szétkergették egy felekezeti iskolában tanított) szőrmók mivolta miatt: Bozambó-nak neveztük.

Csével egy fiatalemberhez illő lelkesedéssel látott neki feladatának, holott negyven is elmúlt már, amikor a mi iskolánkba helyezték. „Azt szeretném, ha mindannyian egy lelki tarisznyára való kincset vinnétek magatokkal az életre, a magyar nyelv és irodalom maradandó szeretetét.” Ez olyan ünnepélyesen hangzott, hogy Fityfiritty magasba emelte aktatáskáját és megkérdezte: „Aktatáskába is belefér az a sok kincs?” Az osztály fölvihogott, de szeretett Babics tanár úr is, a könnye is kicsordult, okuláréjának üvege is bepárásodott. Bal felső kabátzsebéből kivette kifogástalanul tiszta zsebkendőjét, megtörölte a szemüvegét és jobb keze mutatóujjának magasba emelésével csendet kért. „A nyelv, fiaim, valóban kincs, ha makulátlan és romlatlan úgy fénylik, mint az arany, ha mint a lencse zsizsikkal, tele van szórva hamispénzzel, értékét sőt érvényét veszti, vége a magyaros fogalmazásnak.”

1951-et írtunk a kis kócos, Rákosi pajtás, és a nagy grúz postarabló, Sztálin elvtárs korszakát. A rádióban és az újságokban nyüzsögtek az ilyen szavak: a kolhoz, szofhoz, tovaris, barisnya, sztahanovista, burzsuj, kulák és disszidens.

Ez utóbbi nem volt ugyan orosz eredetű szó, de a fogalom ellenséget jelzett, akit gyűlölni kellett vagy legalábbis illet. Hovatovább 10 perc alatt 36x mondták azt, hogy káder.

„A régi, a reformkori vagy éppenséggel a Nyugat korszak irodalma szerencsére nem volt aláaknázva újkeletű divatszavakkal. A latin tudás beleívódott a magyar szókincsbe, az lett az elmagyarosodott szavak rétege, más része cikornyaként élt a magyar mondatokban, és mire Krúdy, Babits, Kosztolányi megélesítették szablyájukat, már-már mások is kiköszörülték ezeket, mint kardjukon a csorbát.”

Ezt írtam egy dolgozatban, melynek a *Élő Magyar Nyelv* volt a címe és Babics tanár úrtól *csillagos ötöst kaptam rá*.

Szerda délutánonként minden kéthétben egyszer, de két órán át, önképzőkört vezetett Babics tanár úr. A párhuzamos osztályokból a legjobb magyarosok jártak ide. Egy ízben gyűjtenünk kellett a *garmada* szó hason szavait. A IV/a Purger nevű

kese hajú eminense nyerte a háziversenyt. Ízelítőül adok néhány mondatot abból amit felolvasott:

garmada = sok hajó egy flottazászlóval: garmada armada;

boly = a hangyák, vagy a megzavart szurkoló sereglete:

sereg = katonák tömkelege: rét felett kerengő varjak:

tömeg = május elsején kisereglők, egy adott könyvben szereplő betűk összessége: megszámlálhatatlan: az égen a csillag, a réten a fű, az emberi gyarlóságból adódó hibák száma.

Egy másik alkalommal új rímeket kellett találnunk vagy kitalálnunk. A versenyt Pátkai nyerte ezzel a bök verssel:

Kocsma

Kocsma

micsoda egy ocsma

hely.

Vagy tán inkább ocsmány,

bűzös, füstös kocsmány,

hej!

(Később Pátkai ismert költő lett.)

Az önképző körbe egy-kétszer Fityfiritty is bedugta pisze orrát, borzas barna fejét. „Egy különleges gyűjteményt hoztam, tanár úr, a bölcsészkarról. Bátyám ugyanis odajár és összegyűjtött a szeretkezésre utaló igék közül hatvannégyet.” Előhúzott egy kis dobozt, benne fehér kártyalapokkal. Babics Lászlónak a szeme sem rebtent: „Gondolom eme tevékenység igéinek fele az állatok cselekedeteire utal.” „Igen. De vannak köztük igen szépek és régebbiek is, mint *gyak*, vagy *nősz*.” „Ha már akkor, ez az utóbbi ikes ige, *nőszik*. De úgy vélem korai erről az igecsoportról a középiskolában értekezni.” A téma le lett zárva.

Babics tanár úrnak Vörösmarty volt a kedvence. „Már negyven éves elmúlt a költő, amikor megnősült”, mondta szinte meghatottan, mielőtt felolvasta volna a *Merengőhöz* című verset. Én voltam az egyetlen, aki tudtam Babics tanár úr titkát: udvarolt egy özvegynek, aki a szomszédos leánygimnáziumban tanított és egyedül nevelte fiacskáját. A példával oktatás fénypontja a *Vén cigány* felolvasása volt. Az óra elején Babics tanár úr végigsétált a padosok között. (Talán először.)

„Tedd el fiam a gombokat, ma kivételesen ne gombozz”, mondta Juhásznak, vagy inkább kérte a nagy darab szőke lobonc hajú fiút. „Fodor, kérlek, ha eddig nem, most ne preparáld ki az orosz szavakat.” Aztán az osztályhoz fordult: „Lám itt egy latin szó, amely tökéletesen beleilleszkedett a magyar nyelvbe: preparálni, illetve kipreparálni. Bátran élhetsz vele.”

Fityfiritty kidugta borzas fejét a tankönyv lapjaiból. „Ha lehet kipreparálni, akkor kipótolni is lehet. Ugyebár tanár úr?”

„Lehet, ám nem ajánlatos, a *pótolni* szó elegendő.”

Tovább sétált a padok között. „Wéber fiam, tedd el ezt a kis fekete könyvet és figyelj a *Vén cigányra*.” Wéber eltette a kis fekete noteszt, melyet csak padoszomszédja ismert belülről, amikor Wéber, egy gyenge pillanatában felolvasott neki egy jelentést:

„December 4. A tízpercben W.C.-re mentem, ez közvetlenül az osztályunk mellett van, melynek falán a következő felírást találtam: ÉLJEN TRUMAN. Ezt a reakciós megnyilvánulást rögvest jelentettem Palásti elvtársnak, az aligazgatónak, az iskola

párttitkárának. Ő azonnal kijött, az igazgatóiból, hogy szemrevételezze nálunk a dolgot. De amire odaért, a felírást átpingálták. KEFÉLJEN TRUMAN, így festett. Jött az igazgató, vén trotyakos. „Ez csupán trágárság” mondta, és az iskolaszolgával átfestette az egészet.”

A padosorokkal végezvén Babics tanár úr fellépett a dobogóra. Így sem volt nagyobb, mint Hegedűs, aki felállt az első padban és tiszteletteljesen átnyújtott a tanár úrnak egy csillogó ötforintost, melyet a katedra sarkában talált: „Köszönöm fiam”, mondta Csével és olvasni kezdett. Rossz szó ez, ugyanis bele se nézett a kinyitott Vörösmarty könyvbe, fejből szavalta a költeményt.

Sok év telt el azóta, hallottam ezt a verset lemezről, Ascher Oszkártól, Latinovits Zoltántól, Sinkovits Imrétől. Az emlékek összehasonlíthatatlanok. Kosztolányi írja valahol, hogy a gyermekkorban látott égő szalmakazal Szabadkán nagyobb hatással volt rá, mint felnőtt korban egy new york-i felhőkarcoló égése.

Babics tanár úr szavai elénk varázsoltak egy öreg primást, ódon mulatóban, ahol Vörösmarty foghíjas asztaltársasága búsongott egy meszely vörösbor fölött, kesergett a szabadságharc elvesztén, és rettegett az új háború, a krími összecsapások kimeneteléért.

A szemüveg ismét behomályosodott, újból meg kellett törölni. Talán egy egész perc némasága után (Svoboda sem kaparta a hátsó padot, egeret utánozva) Csével sorra vette a versszakokat és megmagyarázott minden utalást. Közvetlenül Wéber mögött ülve meghallottam a fiú motyogását. „A békeharcról egy szava sem volt, se most, se máskor.”

Wéber párttag volt és hallatlanul öntudatos. Akkor még nem tudtuk, hisz jóval 56 után derült ki, hogy Wéber apja, mint népi német, a Wermacht-ban szolgált a háború alatt, majd időben civilbe öltözött, s amíg lehetett Münchenből küldött csomagokat otthonmaradt „özvegyének” és „árva” fiacskájának. Bernát ugyanis hadiárvának vallotta magát – a csomagok is elmaradtak 1948 után – és 1951-ben belépett a pártba. Lett minálunk a párt bizalmi embere, egyébként csendes fickó és közepes tanuló.

Az osztály java sportolt, néhányan felső szinten. Az országos bezártságból a külföld áhított szabad levegőjére jutni úgyszólván csak a sport révén lehetett. Pete ökölvívó volt, Nuszpl asztali teniszező, Karika és Forbáth jól pólóztak, Bessenyei kerékpározott én tűrhetően úsztam. Egy élsportoló is volt közöttünk, Domján, aki kijutott az olimpiára. „Egy magyar tanárnak, manapság, külföldi út nem juthat osztályrészül”, mondta sóhajtván Csével, akivel egy este véletlenül összeakadtam, a Magyar utcában. Elmeséltem neki hány órát töltök naponta az uszodában edzéssel és hányat a Széchényi könyvtárban, hová olvasójegyet az ő ajánlására kaptam.

„Mikor befejeztem az egyetemet, magyar-francia szakon, a második év után három hónapot Párizsban tölthettem.” Csücsörített és csendesen fütyülni kezdte a francia himnusz dallamát.

„Mi lehet az emberből, ha jól fogalmaz?”, kérdeztem tőle tudván tudva, hogy a fogalmazás, a jó magyar stílus a szívügye.

„Író, újságíró, oktató,
azaz töltőtoll koptató.” Rámnézett.

Arcán megjelent a teknősbéka mosoly. Homlokán három' ránc összefonódott, szája szögletében két-két ránc szétugrott, mint amikor bugyellárist nyitja ki az ember.

Fülembe súgta: „Nem lesz ez *mindég* így fiam.”

(Mindég-et mondott mint Mikszáth, csak olykor mindig-et). „Majd ha a vizsály elvérzik a csatákon akkor húzd meg újra, lelkesedve, isteneknek teljék benne kedve.” Lesz még

becsülete a tollnak, már ahogy volt is, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula korában. Ne feledd, a szabadságharcot az elnyomás követte, ennek záloga a *Walesi bárdok*, viszont az elnyomás a Kiegyezésbe torkollott. És ennekutána egy gyümölcsöző félévszázad következett.

Halkan kérdeztem tovább: „Azt mondja tanár úr, hogy félévszázad múlva itt lesz a Kánaán?”

A kis ember erősen megrázta nagyra nőtt fejét. „Nem azt mondom. Csupán úgy remélem, hogy a jó és rossz korszakok ciklikusan váltják egymást. Ezt látta Madách...”

Hiszen róla volt szó a következő magyar órán.

A hivatalos irány akkoriban lekicsinyelte a drámaírókat, az érettségi tételek között éppen hogy megbújt. *Az ember tragédiájáról* több rosszat kellett mondani, mint jót.

Babics tanár urat vártuk, a tízperc vége felé és hangoskodtunk még az osztályteremben.

Fityfiritty rikoltozott, ki-kikandikálván az ajtóban fúrt lukon, a hosszú folyosón: „Jön a tanárunk, Babics tanárunk, nem ts-sel, Cséve!! Ti bárdolatlanok, élesítsétek a walesi bárdokat, jön a Cséve!”

És jött, már itt is volt. Mosollyal a szája szögletében. „Csé-vel? Hát kiolvasta őt közöttetek, ki gondolt Csével?”

A félreismerés felismerésre villámlott át rajtam. A jó Babics tanár úr Cs. Szabóra gondolt, mivel önön becenevét nem ismerte, amikor a *Csével* szót, illetve nevet meghallotta.

És már mondta is, saját kérdésére felelve:

„Századunk első harmadában a magyar esszé írás három alakját csillagként tartottam számon: „Gyergyai Albert tanár urat, aki az egyetemen franciát tanít ma is, Halász Gábort, akit meggyilkolt az önkény és Cs. Szabó Lászlót, aki jelenleg Angliában él.”

Wéber hegyezte a fülét és a pad alatt elővette a fekete noteszt. Aztán föltette a bal kezét, mert balkezes volt. „Hogy lehet csillag az olyan, aki disszidált?”

Csével megfeledkezett az akkor csaknem kötelező óvatosságról és így felelt:

„Mikes Kelemen is a bujdosók közé tartozott, vagy ahogy te mondanád disszidált. És még egy: „Ne énekelj fiam.” Wéber ugyanis az utolsóelőtti szótagra tette a hangsúlyt. Babics: „Az operában kell énekelni.” Wéber: „Oda nem tartozom, de a Vörös Csillag kórusba igen.” Babics: „No, látod, ott helyén van az éneklés! A magyar beszédben az első szótagon van a hangsúly.”

Az ember tragédiájának elemzése során az is kiderült, hogy nem csak Madách Imre hitt Istenben, hanem Babics László is.

Wéber szorgalmasan jegyezgetett a fekete noteszben.

Végzős évünkben Babics számba vette a majdan érettségi tételként szereplő írókat és műveiket.

Bessenyei Györgyre hamar sor került:

„*Ment-e a Felvilágosodás által a világ elébb?*” volt a házi dolgozat címe. Babics tanár úr felolvastatta Forbáth dolgozatát. Forbáth Péter éles eszű, de lusta fiú volt, egyébként osztálytitkárunk.

A dolgozat néhány mondatát idézem:

„A Felvilágosodás némi fényt hozott a viszonylagos sötétség honába. Tinódi Lantos Sebestyén korában gyertyákkal, mécsesekkel, fáklyákkal és fagygyúlámpákkal világítottak. Bessenyei korában, Nyugaton, már rájöttek arra, hogy a gáz is világít. Ami a haladást illeti: Tinódi korában is lovon jártak meg szekéren, Bessenyei

korában legfeljebb a kocsik voltak jobbak. Namár most erkölcsileg: a 18. században legalább annyi háború volt, mint a 16.-ban. Jóllehet, ha néhány felfedezésre gondolok, mint például a vérkeringés megértésére, akkor azt mondanám, valamicskét mégis ment a világ elébb.” Forbáth erre a dolgozatára ötöst kapott, amit többünk szerint nem érdemelt meg.

Aztán egyszer, az év közepén, elmaradt a hét első magyar órája, majd a második is. Kiszivárgott: Csével beteg.

Nem náthás, nem influenza, hanem, Forbáth kinyomozta, másféle baja van, azaz bajba került. Hogy mibe és hogyan, csak utólag állítottuk össze, 56 után. Tehát: 1952 februárjában a kerületi párttitkár áttelefonált az igazgatóhelyettesnek, hogy Babics László magyar tanárt reakciós mivolta miatt a mintagimnáziumból el kell távolítani. Bizonyítéknak ott állt a fekete kis könyvecske, azaz a balkezes Wéber naplója. Babicsot megidéztek az igazgató irodába, ahol az igazgatóhelyettes kifaggatta és számon kérte tőle a *haladó szellemiség* hiányát. Babics hallgatott.

A következő kihallgatáson már a kerületi párttitkár is rész vett. Így szólt: „Babics László, maga állítólag nagy fogalmazás-tanár. Hát fogalmazza meg nekem, mire akarja tanítani a mintaiskola végzős osztályait.”

A kis ember hangja remegett, ahogy válaszolt, de kerek mondatokban beszélt, mint aki jól érti a dolgát. „Elsősorban arra akarom tanítani a rám bízott diákokat, hogy jól megállják a helyüket az érettségig, majd ezt követően az életben is. Tőlem telhetően elmondom nekik, megértetem velük, hogy a magyar nyelv talizmán, kincs, s ezt őrizni, ápolni kell. Igyekszem megtanítani őket a helyes beszédre, a jó fogalmazásra, a magyar nyelv szabatos használatára. Nyelvünk, a francia és az olasz mellett talán a legszebb, szókincsében összetett és gazdag, magában hordozza egész történelmünk utalásait, kultúránk teljes szövetét és minden szövegét, a Halotti Beszédtől Kosztolányi Halotti beszédéig.”

„Ne papoljon tovább Babics. Eddig egy szót sem hallottam arról, hogy mivel tartozik a magyar kultúra a Szovjetuniónak!”

A kihallgatást lezárták. Babicsot elküldték. A távozása utáni ülésen meghányták-vetették a sorsát: a kerületi ember elbocsátást javasolt; az igazgató felfüggesztést és további vizsgálatot, az igazgató (jómaga együtt volt egyetemista Csével) korai nyugdíjaztatást. Ezt a határozatot közölték az osztálytitkárral, Forbáth Péterrel, jóval hamarabb, mint Babics Lászlóval.

A tanár hazament és várta, hogy pálcát törjenek felette. Egy kis budai lakásban lakott, melyet szüleitől örökölt és esténként özvegyasszony menyasszonyával együtt töprengett jövőjén. „Ha kirúgnak, elmehetek francia kereskedelmi levelezőnek. Kulimunka, viszont jobban fizet, mint a tanárság.”

A vékony kis özvegyasszony megszorította Csével csontos kezét: „Tudja mit? Ne várjunk a nyárig. Házasodjunk össze most.”

„A bizonytalanságban?”

Én nem tudtam ugyan semmi biztosat, de felkerestem Csével tanár urat. Kis zöld irka volt a kezemben, gondoltam tartalmával fölvidítom őt.

„Tanár úr kérem, hogy fokozzuk azt, hogy rossz?” „Rossz, rosszabb, legrosszabb.”

„Igen.” Ám van egy helybeli változata ennek: „rossz, rosszabb, párttitkár.” Föl-emelkedett a mutatóujj: „Fiam, te is az én sorsomra akarsz jutni?”

„Tanár úr. Az ön sorsát még nem fonták meg a párkák. És ami engem illet én csupán óvóhelyeken vagyok szabadszájú.

Tehát: hogy fokozzuk a *hülye* szót?"

Csével élt a gyanúperrel és ezt felelte:

„Hülye, hülyébb, aligazgató.”

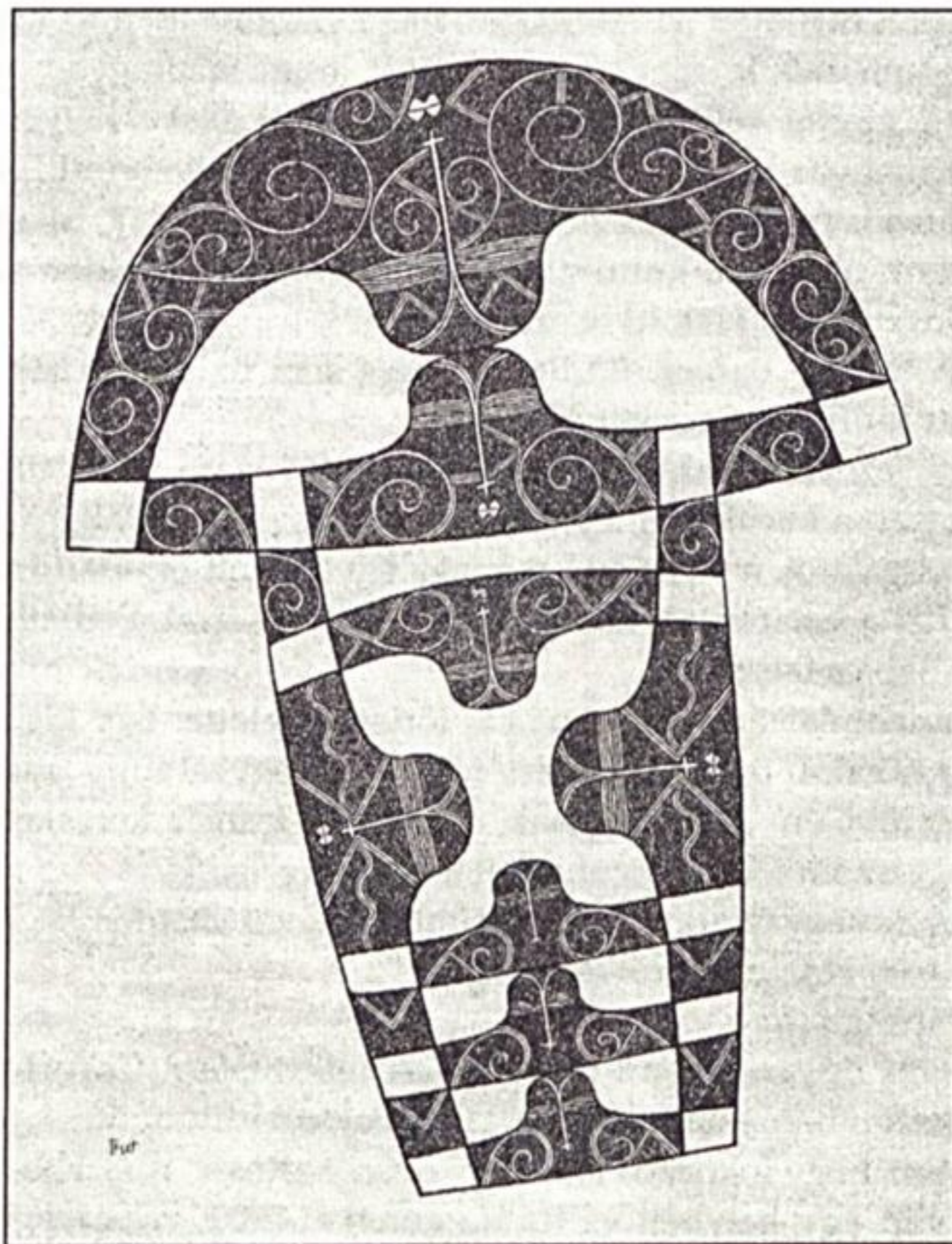
„Inkább gonosz, mint hülye”, mondtam.

„Nem hinném, hogy ebben igazad van. Nem hiszem, hogy arról van szó, hogy egyes emberek feltétlenül gonoszak és ártani akarnak embertársaiknak. Inkább arról, hogy van egy tévesen értelmezett eszme, vagy részben téveszme, melynek szolgálatába állnak, ennek révén belekerülnek egy taposómalomba, ahonnan nem lehet kilépni.”

Forbáth Péter az igazgató előtt a sarkára állt. „Babics László tanár úr kiváló szakember. Lehet, hogy régimódi, de mi most – négy párhuzamos osztály – az érettségi előtt állunk. Ilyenkor nem lehet egy tanárt eltávolítani.”

Ezt kijelentvén sarkon fordult, berontott az osztályba – majd a párhuzamos osztályokba is – és aláírásokat gyűjtött.

Babics Lászlót visszahívták, leérettségiztünk. A bankettet követően Fityfiritty elmondott mindent, amit tudott Csével tanár úrnak. Az megköszönte torkát és így szólt: „bátor, bátrabb, Forbáthrab.”

Feszt László: Alakváltók I., 2003.